

- 1998.- Segon Premi en el Concurs de Contes Biblioteca Municipal de Bocairent.

LA SANG QUE SOLS FA SANG

La notícia s'estenia com la pólvora. Havia correput la veu per tot el poble. Als portals de les cases les dones no parlaven d'altra cosa. Vicenteta, la seua criada, mentre li preparava un tassó de llet amb cafè de calçetí, li va contar el que havia escoltat en el forn de Pepe Tomás: Ahir, aprofitant la primera foscor de la nit, va baixar Pepe "Barçó" de la serra i a lloms de la seua mula portava el cadàver d'un home, possiblement d'un roder que feia temps rondava pel masos de la Mariola.

- Però, amb tot aquest enrenou ja me s'oblidava de preguntar-li !, va dir Vicenteta, i vostè, senyoret, com s'encontra ? . Ha pogut dormir bé ?, mire que anit no voler sopar !. No faria ahir massa llarga la passejada ? per que va vindre vostè molt tard, i amb la cara desencaixada, com si haguera vist ànimes del purgatori.

- No es preocupe, em va costar adormir-me, però, aquest matí em trobe molt millor.

Després del desdejuni va pujar cap a la terrassa i va estar regant plantes i esporgant fulles seques. Sobre les onze del matí un agutzil va espentar la porta del carrer i li va dir a Vicenteta que al seu amo l'esperaven en el Jutjat Municipal. - Ave Maria Puríssima ! - A ella li va caure l'ànima als peus. En quin embolic s'hauria ficat el senyoret ? . El cridà per l'ull de l'escala i tranquil·lament va debaixar com si haguera estat esperant aquest recapte. Es va rentar les mans i prenent la jaqueta i el barret va sortir al carrer. Era un divendres primaveral, llúia el sol i feia molt bona temperatura.

En arribar a la plaça del Mercat va contemplar el joves olms que feia poc temps que els havien plantat. Des de que l'any 1898 va tornar de Cuba havia vingut poques voltes a la Casa Consistorial. Avui, la veritat, imposava aquella façana de pedra, aquelles portes de fusta amb relleu i la brillantor daurada de l'anella. Al posar peu en l'entrada va notar la gelor humida dels edificis administratius. Es va dirigir cap a la negra porta de la dreta que donava al Jutjat Municipal i al vore'l, el Secretari, el va fer entrar dient-li que el Jutge l'esperava.

Després de les salutacions adients, varen seure tots tres i el Jutge li digué que tal com li havia adelantat ahir per la vesprada, com ell era un home de lleis, volia que escoltara l'Acta de Defunció que una estona abans havien redactat i transcrit al corresponent Llibre. El Secretari va començar a llegir (1):

"Folio 45 . Acta de Defunción. Número 45. Vicente de Chella.

En la villa de Bocairente siendo las diez horas del dia dieziocho de Abril de mil novecientos tres.

En virtud de providencia dictada el dia de hoy por el Sr. Juez Municipal en las diligencias instruidas al efecto sobre el hallazgo del cadaver de un hombre cuya identidad no ha sido posible completar hasta la hora en que se lleva a efecto la presente

inscripció, cuyos particulares son los siguientes:

A las veintitres horas del día dieziseis del corriente mes, en este término municipal y sitio denominado El Pozo enclavado en tierras de la heredad del Serrá distante sobre doce kilómetros de esta población, fué encontrado el cadaver de un hombre de unos veinticinco años de edad, llamado Vicente de Chella, que tenia la cara aplastada, nariz chata, ladeada hacia la parte derecha, labios pronunciados, pelo castaño, color moreno, lampiño, que vestia como los labradores ordinarios, que su muerte tuvo lugar sobre las doce horas de dicho día, según manifestación del matador, José Ribera Ferre.

Las prendas encontradas consistian, en blusa gris, pantalón azul de los llamados vulgarmente de tapa. Alpargata blanca de cañamo con gomas. Faja negra, bastante deteriorada. Gorra de color claro. Camiseta de interior blanca de algodón, camisa rayada color azul y blanca, calzoncillos rayados de color azul y un pañuelito al cuello con el fondo blanco y unas iniciales con las letras B.N. y una manta al lado del cadaver de color marrón a cuadros, cuyos efectos quedan depositados en este Juzgado Municipal para su completa identificación, siendo según la relación facultativa causada su muerte por arma de fuego, datando esta de unas diez horas antes, y en el propio sitio donde se encontró el cadaver.

Que a su cadáver se habrá de dar sepultura en el cementerio de esta villa.

Fueron testigos presenciales (2), Salvador Vicedo Asensio y Manuel Jornet Frances, ambos mayores de edad y de esta vecindad.

Leida integramente esta acta, é invitadas las personas que deben suscribirla á que la leyeran por sí mismas si así lo creían conveniente, se estampó en ella el sello del Juzgado municipal, y la firmaron el señor juez y testigos, y de todo ello, como Secretario, certifico,"

Signat: El Jutge, José Asensio y Castillo
Testimoni, Salvador Vicedo Asensio (2)
Testimoni, Manuel Jornet Frances (2)
El Secretari, José Biosca y Biosca

- A mi em pareix molt completa. Jo crec que han sabut vostés captar tot els detalls que judicialment poden ser necessaris.

Però, va dir dirigint-se al Sr. Jutge, vostè voldrà també saber que em va dir Pepe "Barçó" quan ahir vaig parlar llargament amb ell per si de cas em fera càrrec de la seua defensa.

- Si, veritablement ens interessa tot el que puga donar-nos llum en aquest cas. Conte, conte'ns vostè...

- Començà el Sr. Ribera Ferre dient-me que l'occís era sens dubte el Xato de Chella, un vell conegut dels maseros de la Mariola, ja que des de feia anys havia aconseguit robar-los diners de les collites del grà, del raïm, de l'oli o de la venda dels ramats. No anant més lluny fa dues setmanes els del mas d'Ull de Canals varen vendre el

ramat i a la primera ocasió en que la casa va quedar buida perquè muntaren a comprar a Banyeres, el de Chella va entrar als corrals, dels corrals a la pallissa i de la pallissa a la casa, va regirar tots els racons fins que va trobar els diners amagats en un llibrell que estava en el rebost i se'ls va endur deixant-los sense blanca.

En assabentar-se Pep Ribera i tenint en compte que eixa setmana era ell el que havia de vendre el ramat va pensar que quasi segur que el Xato de Chella aniria, també, a visitar-los i que el que calia era fer-li caure en una trampa. Va cobrar el ramat i als dos dies varen fer vore que tots els de casa es dirigien cap a Bocairent. Però, ell es va quedar amagat per les proximitats. Poc va tardar en aparèixer el roder que al donar-se compte de que el gos res li podia fer ja es dirigia cap a la casa quan ell aparegué amb l'escopeta carregada i va buidar els dos cartutxos en el cos del bandoler. La resta ja la coneixeu vos, puix vareu ser en el lloc dels fets fent l'alçament del cadàver; un cos foradat per infinitat de perdigons, xop de sang, i a la cara una ganyota entre burleta i desafiant.

Quan ahir em relateu vos i Pepe Barçó els detalls d'aquest sangonós succés va vindre a la meua memòria tot el que vaig vore a Alcoi l'any 1873, quan era estudiant en l'Escola Industrial, i a Cuba fins el 1898 en que els americans em feren eixir de l'illa. Si no tenen molta presa els ho puc contar:

En 1873 l'Alcoi industriós bullia. Les màquines de vapor aplicades a l'industria eren vistes com el gran enemic del treballador que era fortament explotat per l'empresariat. L'anarquisme aprofita la I República per fer-se fort i des de principis del 1873 la Comissió Federal de la I Internacional tenia la seu a Alcoi i la presidia el mestre Severino Albarracín. Era alcalde Agustín Albors, un senyoret que de jove havia simpatitzat amb l'anarquisme per acabar en el partit republicà federalista. Estàvem a principis de juliol i els treballadors alcoians decideixen la vaga general unint-se als dels Algars de Cocentaina que portaven sense treballar des d'abril. Albarracín li demana a Albors, de malnom Pelletes, que els entregue l'Ajuntament, però, aquest armà les milícies i com ja havia fet amb anterioritat ordenà disparar contra els treballadors que assetjaven l'Ajuntament i havien tirat petroli i punxat foc a la cases veïnes per tal de fer eixir a l'Alcalde. En vore caure morts dos vaguistes la gent rebenta de ràbia i entra per la força en l'edifici. Quan arribarem els estudiants, que veníem de l'Escola Industrial, a la "Bandeja" a més dels cadàvers dels dos vaguistes hi és el de l'Alcalde Pelletes que a bacs i rebolcons ha segut tret al carrer després que alguna mà anònima o col·lectiva el matara. L'espectacle era dantesc, fins i tot, diuen, que algunes dones, mares de treballadors represaliats per l'Albors, li tallaren el pardal i el passejaren per tot Alcoi.

Després d'aquests fets vaig tornar a Bocairent, puix la família patia per la meua estància en un Alcoi revolucionat. Jo vaig aprofitar el moment per convèncer-los de que seria millor que me'n anara a València a estudiar advocacia. Vaig treure la carrera de Dret i al tornar a casa li vaig dir al meu pare que el que veritablement volia era arnar-me'n a fer les Anériques.

La fàbrica de la família passava per una profunda crisi i no em ficaren gaire dificultats. Al poc de temps em trobava en un vaixell correu que em portaria a Cuba on vaig instal·lar el meu "buffete" a la ciutat de Santiago. Prompte vaig tenir molta clientela entre els "gallegos", com ens deien el cubans a tot els que veníem de la península, i també entre el indians.

Fruit del meus contactes, vaig comprar unes terres dedicades al cultiu de la canya de sucre on es feien unes "zafras", collites, considerables i de molt bona qualitat. Enmig dels canyamelars hi havia un gran "bohio" amb teulada de fulla de plataner al que anava a descansar sempre que m'ho permetia el treball de l'advocacia. En altres "bohios" més xicotets vivien els indians que em cuidaven la terra sota les ordres de José el meu home de confiança. I la Maria, ah ! la Maria, la viuda Maria !. Des de que va morir el seu home d'unes febres caribenyes es va dedicar a mi i al meu "bohio". Quins quaranta anys mes ben portats !. Maria era una mulata, sempre abillada amb vestits de gases blanques, que cridava l'atenció allà per on anava. Els rinxols del seu cabell, els seus ull color de mel, grans molt grans, els seus llavis carnosos i sensuals, el seus pits altius volent-se'n escapar per l'escot del seu vestit i dues natges arrodonides continuades per unes esveltes cames com columnes de granit. Ella cuidava del corral. Ella cuidava l'horta i el jardí. I ella se'n cuidava de mi. Mai no en faltava l'aigua a punt per al meu bany, el plat damunt la taula i la seua companyia, tan propera o tan llunyana com jo la desitjara. Li vaig insinuar, una vegada, que podia casar-se amb mi i amb un gran somriure en els llavis em digué que ella ja era meua sense tindre que signar ningun paper, que els "gallegos" de la meua família no entendrien mai que em cassara amb una mulata i que des de que va quedar sola, jo l'hi havia donat sostre i menjar i per tant a ningú més que a mi ella pertanyia.

Però, en Cuba, quan jo arribe el 1878 tot no eren flors i violes. Ja el mal govern dels espanyols i les ànsies naturals del indians per independitzar-se havien portat a l'exèrcit oficial comandat pel general Martínez Campos a enfrontar-se als cubans amb les conegudes "Guerra grande" (1868/76) i "Guerra chiquita" (1879) resoltes a favor dels peninsulars no sense vessar massa sang per les dues parts. Passen setze anys de relativa calma, puix realment cada vegada els nadius tenen més clar que volen la independència i el 25 de febrer de 1895, en Baire s'escolta el crit de "¡ Viva Cuba libre !" i l'exèrcit cubà, que ara ja està molt organitzat i té el recolzament dels agricultors, comença la seua marxa cap a la llibertat. Antonio Maceo, Máximo Gómez, Marcos Borrero i sobre tot José Martí redacten el "Manifiesto de Montecristi" on expressen la necessitat de constituir-se en una nova nació. El general Martínez Campos torna a desembarcar a Cuba però, ara es troba una situació molt diferent. José Martí es nomenat "Jefe Supremo de la Revolución" i el 24 de maig perd la vida en un enfrontament amb les tropes del coronel Ximénez de Sandoval. La notícia de la mort de Martí corre ràpidament per l'illa i encoratja als seus partidaris. A Santiago el soterrar de Martí té que ser controlat per les armes. Conscient del carisma de l'enemic al que van a soterrar, el propi coronel Ximénez de Sandoval, abans de donar-li terra diu aquestes paraules: "Señores, cuando pelean hombres de hidalga condición como nosotros, desaparecen odios i rencores. Nadie que se sienta inspirado de nobles sentimientos, debe ver en estos yertos despojos un enemigo... Los militares españoles luchan hasta morir; pero tienen consideración para el vencido y honores para los muertos."

La gent jove que treballa a les meues terres se'n va a les muntanyes on està gestant-se l'exèrcit cubà. Al "bohios" soles queden les persones grans, les dones, els xiquets i per suposat la viuda María, bruna i forta com el rom de canya, bruna i dolça com els puros del porrat de Sant Antoni. Ella sola se'n cuida de tot i de tots.

Després de perdre la batalla de Peralejo, Martínez Campos, escriu a Canovas que aleshores presideix el govern de l'estat, explicant-li que ell no sap que fer. Que totes les famílies tenen algú en l'exèrcit rebel i que cada vegada els espanyols estan mes sols. Que els seus principis i creences l'impedeixen fer afusellaments i altres actes poc nobles. Per

acabar demanant ser reemplaçat pel general Weyler el mateix que va estar en Bocairent i va vèncer als carlistes en la batalla de Camorra.

Les victòries dels cubans es repetien una darrera de l'altra, malgrat que en agost havien arribat 37.366 soldats espanyols des de que varen començar els enfrontaments. Molts caien en combat i altres víctimes d'infermetats, deficient alimentació i ineducacions al clima.

En setembre reunits en Jimaguayú els cubans aproven la seua Constitució que comença dient: "La Revolución por la independència y creación de Cuba en República Democrática en su nuevo período de guerra, iniciado el 24 de febrero último, solemnemente declara la separación de Cuba de la Monarquía española y su institución como Estado libre e independiente , con Gobierno pròpio, con autoridad suprema, con el nombre de República de Cuba."

A principis de 1896, Màximo Gómez, el temut dirigent cubà envia una carta a Martínez Campos dient-li: "No más sangre, general; no más tea ! España es y será siempre responsable de tanta ruina y de tantos desastres. Puede Vd. hacer mucho bien a ambos pueblos. Así lo creo yo, pues entiendo que es el único que comprende la situación insostenible para Vd. mismo, tan honrado como patriota... No más encono, general; no más venganza, no más sangre."

Però aquesta carta ningú sap si va arribar a les mans de Martínez Campos, puix per eixos dies deixava l'illa totalment convençut del seu fracàs. Paradoxalment arriba de la península el general Valeriano Weyler que s'enfronta brutalment a l'exèrcit rebel i a tots els que directa o indirectament li fan costat. Militarment aconsegueix victòries, però, políticament, socialment, acaba aconseguint que entren en el conflicte els Estats Units i que tot els cubans acaben odiant-nos als espanyols. Entre les mides que pren el Weyler va estar la de concentrar a tots els agricultors en les ciutats a fi de controlar-los millor i d'evitar que ajuden als guerrillers. Quan les tropes oficials passen per les meues terres i pel meu "bohio" la viuda María es nega a abandonar-lo i sense cap altra contemplació li claven la baioneta entre les costelles. Buidats els "bohios" de gent, calen foc a les cabanes i a les collites de canya, per evitar que les puguen explotar els rebels i que puguen amagar-se per dintre dels camps.

Davant la situació d'intransigència i brutalitat que va portar l'arribada de Weyler sentia vergonya de ser espanyol i a punt vaig estar de oferir la meua col·laboració als nacionalistes cubans. La pressió internacional recomanava que Weyler deixara l'illa i així ho fa fer a principi de 1898. En febrer l'explosió del creuer americà "Maine" posa les coses tan difícils per als que vivíem a Santiago que vaig decidir tornar cap a Bocairent, cansat com estava de vore els meus camps sembrats de cadàvers i havent-me quedat sense la dolça María.

Sempre que munte al "Santo Cristo" i veig aquella creu que recorda la batalla de Camorra pense que ací a Bocairent, el carlistes varen conèixer de prop com les gastava Weyler una vintena d'anys abans que els patits cubans.

I perdonen si els he retingut tan de temps parlant de les meues coses.

- Res li hem de disculpar. Va dir el Sr. Jutge. Al contrari, el que hem de fer és

ajuntar-nos més sovint i així vostè que ha conegut més món que nosaltres ens va contant les seues vivències. De fet com deien els nostres majors cal conèixer mol bé la història per a que les coses lletges que ja han passat no tornen a repetir-se.

josep villarrubia juan

(1) Aquesta Acta de Defunció es reproducció exacta de la que hi ha al llibre de Defuncions de 1903, foli 45, del Registre Civil de Bocairent.

(2) Salvador Vicedo Asensio i Manuel Jornet Francès foren testimonis de l'alçament del cadàver. El primer era agricultor i vivia prop d'on ocorriren el fets. El segon era Agutzil de l'Ajuntament de Bocairent i muntaria acompanyant al Jutge i al Secretari.

"LA SANG QUE SOLS FA SANG"

2ón Premi del

III CONCURS DE CONTES BIBLIOTECA MUNICIPAL

M.I. Ajuntament de Bocairent

Regidoria de Cultura

Maig de 1998